

ФОРМА І ЗМІСТ РІШЕННЯ ПРО ПОРУШЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ СПРАВИ

Кожне рішення має як форму, так і зміст. Такі ж властивості має і рішення) про порушення кримінальної справи. Зрозуміло, що індивідуальність, своєрідність (специфічність) конкретного рішення індивідуалізують, роблять специфічним як його зміст, так і притаманну йому форму. Разом з тим якими б індивідуальними і специфічними не були ті чи інші рішення, їхня форма і зміст імманентно включають до свого складу не тільки особливе, індивідуальне, притаманне даному конкретному рішенню, а й те загальне, що є властивим для всіх процесуальних форм. Притаманне воно і розміщеному в них змісту.

У зв'язку з цим важливо з'ясувати загальне поняття форми і змісту взагалі і процесуального акта зокрема.

В сучасній філософії під формою розуміється «внутрішня структура, побудова, зв'язок і спосіб взаємодії частин і елементів предмету і явища»¹. Таке розуміння форми цілком прийнятне і для характеристики процесуальної форми взагалі і форми рішення про порушення кримінальної справи зокрема².

¹ Кондаков Н. Н. Логический словарь-справочник. М., 1975. С. 646, В спеціальній літературі «під процесуальною формою (процесуальним порядком) розуміються як умови, так і послідовність провадження окремих процесуальних дій, як прийняття рішень, так і умови провадження в їх сукупності, в їх системі, як єдине ціле» (Якуб М. Л. Процессуальная форма в Советском уголовном процессе. М., 1981. С. 9). Дане визначення не можна визнати бездоганним хоча б тому, що в ньому форма отожднюється з процесуальним порядком. Але як орієнтир для розуміння змістового значення розглядуваних тут категорій його також можна використати.

² Про поняття, значення і зміст кримінально-процесуальної форми див.: Рахунов Р. Д. Уголовно-процесуальная форма и социалистическая законность//Сов. гос-во и право. 1965. № 14; Горшенев В. М. Природа и значение процессуальной формы в советском праве//Вестн. Ярослав. ун-та. 1972. № 4; Мотовиловкер Я. О. Некоторые вопросы содержания и формы уголовного процесса//Вестник Ярослав. ун-та. 1972. № 4; Шпилев В. Н. Содержание и формы уголовного судопроизводства. Минск, 1974; Элькинд П. С. Категория «содержание» и «форма» в сфере уголовно-процесуального регулирования; Дасев В. Г. Взаимосвязь процессуальной формы с материальным правом; Строгович М. С. Уголовно-процесуальная форма и обеспечение прав обвиняемого; Кузнецов Н. П. Процессуальная форма возбуждения уголовного дела; Маршев С. А. О дифференциации форм уголовного судопроизводства. Усі роботи в кн.: Развитие и совершенствование уголовно-процесуальной формы. Воронеж, 1979; Элькинд П. С. Юридическая процессуальная форма. М. 1976; Михайленко О. Р. Складання процесуальних актів в кримінальних справах. К., 1996. С. 10—13.

Разом з тим у кримінально-процесуальному законодавстві йдеться й про «письмову форму», наприклад, вказівок начальника слідчого відділу (ст. 114¹ КПК) або вказівок прокурора, а так саме й про письмову форму різних видів процесуальних актів (наприклад, постанов, ухвал, вироків тощо). Оскільки ці акти мають притаманну їм внутрішню форму, то письмова форма розглядається по відношенню до внутрішньої як зовнішня¹.

Таким чином, з точки зору зовнішньої визначеності рішення про порушення кримінальної справи повинно мати письмову форму. Остання, звичайно, є важливою, має своє безпосереднє практичне значення, оскільки саме вона фіксує прийняте рішення на конкретному носії, в даному випадку — на бумазі. Така форма матеріалізує прийняте рішення, індивідуалізує його в зовнішньому середовищі, а отже, і в системі інших процесуальних актів, що дозволяє: засвідчити факт, зміст і результати прийнятого рішення; вносити визначеність у правові відносини, які виникають між різними органами, установами, підприємствами і громадянами; забезпечити можливість перевірки такого акта прокурором з точки зору його законності і обґрунтованості².

Зовнішня і внутрішня форми рішення знаходяться в певному співвідношенні. Оскільки йдеться про два різновиди форм одного і того ж рішення, то, природно, можна зробити висновок про їх взаємозв'язок. Зовнішня форма (письмового акта) передає зміст прийнятого рішення і тому вона сама є суттєвою для цього процесуального акту. Разом з тим зміст прийнятого рішення не може одержати зовнішній вияв без вказаної форми. Отже, зовнішня і внутрішня форми акта не тільки взаємопов'язані, але й знаходяться у вже відзначеній взаємозалежності. Тільки при такому співвідношенні назва-

¹ Див.: Шпилев В. Н. Содержание и форма уголовного судопроизводства. Минск, 1974.

² При всій різноманітності форм і змісту різних процесуальних актів їх можна з урахуванням індивідуальної визначеності, чіткості зовнішнього вияву форми і змісту класифікувати на явні і неяви (або латентні). Рішення, які виявляються зовні в особливій процесуальній формі, з чіткою визначенням індивідуальним найменуванням (наприклад, постанова, ухвала, подання, обвинувальний висновок, вирок та ін.) називаються явними. На відміну від названих рішення, які не мають спеціальної процесуальної форми і прийняття яких презюмується у зв'язку з виконаннями на їхній основі конкретними слідчими чи іншими процесуальними діями, називаються латентними (неявними) процесуальними рішеннями. Наприклад, факт допиту свідка або проведеної очної ставки між двома раніше допитаними особами з метою усунення суперечностей, що мають місце в їхніх показаннях, свідчить про мисленно прийняті раніше рішення провести такого роду слідчі дії. Рішення про порушення кримінальної справи може бути тільки явним, тобто мати процесуальну форму постанови і назву, яка відображає характер прийнятого рішення.

них форм останні в змозі забезпечити адекватне відображення змісту відповідного процесуального акту, надати йому функціональної значущості.

Таким чином, єдність форми та змісту процесуального акту надає прийнятому рішенню такої якісної визначеності, яка тільки й може (здатна) забезпечити виконання цим рішенням свого функціонального призначення. Із цього випливає висновок про неприпустимість порушення як письмової, тобто зовнішньої форми акта, так і його внутрішньої форми, яка відображає його зміст і правову сутність¹.

Продовжуючи характеристику форми і змісту в їх об'єктивній єдності, відзначимо, що рішення про порушення кримінальної справи, маючи форму відповідної постанови, складається з трьох частин: вступної, описово-мотивової та резолютивної. У своїй єдності вони утворюють структуру даного акта і повинні відображати його зміст в тій послідовності, в якій вони тут перелічені.

Вступна частина є першою в структурі процесуального акта і містить насамперед назву прийнятого рішення. Відображаючи специфічну сутність даного акта, воно повинно називатися постановою про порушення кримінальної справи. Далі в цій частині вказуються число, місяць, рік і населений пункт, в якому дане рішення прийнято. Ці реквізити мають важливе правове значення, оскільки констатують просторово-часові межі виникнення правових відносин між відповідними суб'єктами дослідчого кримінального процесу. До них, в залежності від органу, який розглянув інформацію про вчинений злочин, можуть відноситися дізнавач, слідчий, прокурор, а також суддя. Саме тому у вступній частині розглядуваного акта повинно бути зазначено, яка службова особа (її звання або хластний чин), розглянула вказану інформацію, що надійшла від конкретного заявника, чи повідомлення службової особи установи, підприємства або організації, а також ті матеріали, що додані до названих джерел інформації на підтвердження факту вчиненого або такого, що готується, злочину.

Далі слідує друга частина постанови, яка називається описово-мотивовою. Вона відмежовується від попередньої, тобто вступної частини, словом «установивши».

В літературі і на практиці ця частина постанови частіше називається описовою, оскільки тут насамперед описуються обставини, за яких вчинено даний злочин. Але при такому підході ігнорується мотивова частина цієї постанови. В реальному кримінальному процесі це призводить до винесення без-

¹ Про ефективність правозастосовних актів див.: Лазарев В. В. Эффективность правоприменительных актов. Казань, 1975; Элькин П. С. Вопросы эффективности советского уголовного процесса. Казань, 1976.

мотивних, а отже, й необґрунтованих рішень, що зумовлює ущербність, непереконливість розглядуваної постанови, а значить, неможливість досягнення тих цілей, які формулюються і мають бути досягнуті в дослідчому кримінальному процесі. Таким чином, друга частина даного акта повинна називатись описово-мотивовою, що не тільки вірно по суті, а й має істотне практичне значення, оскільки цілком визначено орієнтує осіб, які ведуть процес на необхідність не тільки опису обставин вчиненого діяння, а й наведення тих мотивів, за якими прийнято рішення про порушення кримінальної справи. У зв'язку з цим виникає питання про необхідність викладення (наведення) у розглядуваній частині постанови доказів, що підтверджують викладені в ній факти.

Мотивованість рішення завжди пов'язана з його обґрунтуванням. І те, і інше передбачає аналіз фактичних даних, які маються в матеріалах дослідчого провадження, тобто доказів відповідних кримінально-правових норм, які кваліфікують конкретне діяння як злочинне, а також тих доводів, з урахуванням яких дізнавач, слідчий, прокурор або суддя формують переконання про необхідність прийняття рішення про порушення кримінальної справи. Тут же обґрунтовується обов'язковість провадження по даному злочинному факту попереднього (досудового) слідства, для чого й потрібно порушення кримінальної справи.

Описово-мотивова частина завершується посиланням на сукупність тих норм КПК (ст.ст. 94, 97, 98, 113), які передбачають процесуальний порядок прийняття даного виду рішення.

Резолютивна частина відмежовується від попередньої (описово-мотивової) частини словом «постановив». Саме воно відображає владно-розпорядчий характер прийнятих рішень, які зумовлюють обов'язковість його виконання всіма, кому вони будуть адресовані.

Резолютивна частина характеризується тим, що як раз тут формулюються ті рішення, до яких прийшов орган дізнання, слідчий, прокурор або суддя.

Перше з них — порушити кримінальну справу за фактом, наприклад, крадіжки у конкретного громадянина за ч. 1 ст. 140 КК.

Якщо особа вчинила декілька злочинів, які у своїй єдності утворюють реальну сукупність, то кожний злочинний акт кваліфікується окремо за відповідною нормою КК. При ідеальній сукупності злочинів вчинене діяння кваліфікується за декількома статтями КК.

Якщо справа порушується проти особи, то в постанові повинні бути точно вказані її прізвище, ім'я, по батькові, день, місяць і рік народження. При вчиненні злочину у співучасті

такі ж дані повинні бути вказані у відповідній постанові відносно кожної особи окремо із зазначенням норми кримінального закону, за якою кваліфіковані його дії.

Друге рішення зобов'язує слідчого або орган дізнання прийняти справу до свого провадження. Якщо рішення про порушення кримінальної справи винесено прокурором, який може доручити її розслідування іншій особі, наприклад, слідчому, то відповідні вказівки щодо цього повинні міститися в даній частині постанови.

Третє рішення стосується реалізації приписів закону про направлення копії винесеної постанови про порушення кримінальної справи прокурору, який у зв'язку з її одержанням заводить наглядове провадження і перевіряє законність і обгрунтованість даного процесуального акта¹.

Накінець, *четверте рішення* констатує виконання слідчим чи прокурором вимог ст. 97 КПК про повідомлення заявника або службових осіб, які повідомили про вчинений злочин, про характер прийнятого рішення.

Постанова завершується вказівкою на службове становище особи, що прийняла дане рішення від імені конкретного державного органу (дізнання, прокуратури чи суду), її звання або класний чин, що, звичайно, засвідчується підписом відповідного правозастосовника.

Точно кажучи, останні дані не є рішенням і за цими підставами не повинні включатися до резолютивної частини постанови. Правомірно було б виділяти їх в самостійну (четверту) частину постанови про порушення кримінальної справи і називати її заключною. Але якщо викладені у попередній

---

¹ Направлення рішення про порушення кримінальної справи від однієї службової особи (або органу) до іншої виконує важливу функцію провадження. Якщо кримінальну справу порушено прокурором і її розслідування доручено органу дізнання або слідчому, то направлення їм винесеної про це постанови виконує функцію *звернення прийнятого рішення про порушення кримінальної справи до виконання*.

В тих випадках, коли слідчий або орган дізнання сами порушили кримінальну справу і прийняли її до провадження, то направлення копії такої постанови прокуророві виконує функцію *повідомлення про прийняття названого рішення до виконання*.

Якщо ж порушена названими органами (або службовими особами) кримінальна справа направляється прокуророві для передачі за підслідністю, то дії названих органів виконують функцію *процесуального клопотання про звернення прийнятого ними рішення до виконання*. В разі законності прийнятого названими органами і службовими особами рішення про порушення кримінальної справи і обгрунтованості їхнього клопотання про звернення його до виконання прокурор направляє справу за підслідністю, і в цьому разі його дії виконують функцію *звернення вказаного рішення до виконання*. Останнє є юридичним фактом, який зумовлює виникнення обов'язку прокурора забезпечити законність при розслідуванні названої кримінальної справи.

резолютивній частині рішення приймаються саме даною службовою особою, то відповідні реквізити і підпис засвідчують цю обставину і теоретиками, і практиками «прив'язуються» (відносяться) саме до резолютивної частини постанови.

Отже, остання частина розглядуваної постанови може бути викладена в двох описаних варіантах, що повною мірою відповідатиме і вимогам закону, і логіці процесуального оформлення прийнятого рішення у дослідчому кримінальному процесі.

На завершення відзначимо, що прийняте слідчим, прокурором або суддею рішення про порушення кримінальної справи затвердженню вищою службовою особою не підлягає, і наявність відповідного підпису тієї чи іншої особи надає даному процесуальному акту не тільки властивості правової завершеності, а й достатньої юридичної сили, яка породжує у зовнішньому середовищі певні правові відносини, пов'язані з його беззаперечним виконанням.

Зі сказаного становлять виняток лише ті рішення про порушення кримінальної справи, які прийняті особою, що провадить дізнання. Згідно із законом остання не володіє процесуальною самостійністю слідчого і тому всі рішення, які нею виносяться, у тому числі й про порушення кримінальної справи, повинні бути затвердженими начальником органу дізнання. Тільки після цього вони набувають необхідної юридичної сили і можуть бути спрямовані за межі даного органу дізнання для виконання.

Надійшла до редколегії 15.11.97

В. ТРУБНИКОВ, проф. НЮА України

АДМІНІСТРАТИВНИЙ НАГЛЯД ЗА ОСОБАМИ, ЗВІЛЬНЕНИМИ З МІСЦЬ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Адміністративний нагляд (далі — нагляд) органів внутрішніх справ за особами, звільненими з місць позбавлення волі, передбачений Законом України від 1 грудня 1994 р. «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі» (далі — Закон), яким визначені умови та порядок встановлення і здійснення нагляду за окремими категоріями раніше судимих осіб та їх обов'язки.

Нагляд не є якимось тимчасовим заходом впливу на раніше судимих. Його слід розглядати як систему тимчасових примусових профілактичних заходів (спостереження та контролю за поведінкою окремих осіб, звільнених з місць позбавлення волі, котрі здійснюються органами внутрішніх справ.